

nyugat-európai könyveinek katalógusát (250 000 tétel), a konferenciaanyagok indexét (210 000 tétel) és az európai szürke irodalom jegyzékét (SIGLE).

A BL nem hívja le és tölti be saját számítógépébe az amerikai National Library of Medicine (Országos Orvostudományi Könyvtár = NLM) adatbázisait, hanem a BLAISE-LINK révén lehetővé teszi a használóknak, hogy közvetlenül az NLM számítógépén keressenek; ugyanakkor magára vállalja a használók felkészítését. 1985-ben a BLAISE-LINK-be bevezették a TOXNET-et is, amely a veszélyes kémiai anyagokról nyújt tájékoztatást, majd a PDQ-t (Physicians Data Query), amely a rákkutatás és -gyógyítás információs szolgáltatása.

A további tervek között a következők szerepelnek: tovább erősíteni a rendszer használóhoz barátságos voltát, csatlakoztatni a JANET-hez (Joint Academic Network = Egyesített Felsőoktatási Hálózat), tanulmányozni a használói igényeket, fejleszteni a hardvert és a szoftvert. A BLAISE-LINE-ra valószínűleg kihatással lesz a BL projektje, amely hagyományos katalógusai számítógépre való konvertálásával foglalkozik.

/Ten years of BLAISE online services. = The British Library Bibliographic Services Newsletter, 4. sz. 1987. p. 1-3./

(Papp István)

Növelheti-e a számítógép az írásproduktivitást?

Ma már az eléggé elterjedt szövegszerkesztésen (word processing) kívül újabb elektronikus segédeszközök is rendelkezésre állnak az írásművek szerzőinek és más közreműködőinek az írás folyamataiban.

Ez az áttekintés azonban csak azokkal az újabban kifejlesztett elektronikus eszközökkel foglalkozik, amelyek az írás folyamatát, az egyes írásszakaszok gördülékenyebbé tételét szolgálják, különös tekintettel az írásbeli műszaki dokumentumokra. Nem tér ki tehát azokra a szoftverekre, amelyek a szövegek fogalmazása és szerkesztése előtti és utáni rutinműveletekhez (pl. elektronikus adatbázisok az információgyűjtéshez; nyomdai szedéstükör kialakítása stb.) nyújtanak segítséget.

Számítógépes segítség az íráshoz

Már valamely írásfeladat megkezdésénél, a vázlat elkészítésénél, a mondatok megfogalmazásánál fel-lephetnek a szerzőknél feszélyező és figyelmük összpontosítását zavaró elbizonytalanodások, hogy leírt mondataik vajon szándékaiknak megfelelően hatnak-e majd az olvasóra. Mivel pedig az írás összetett művelet, egyetlen számítógépprogram nem képes eleget tenni valamennyi írásfeladatnak. Életre kellett hívni a különféle írássegítő programokat, a szövegösszeállítás és -szerkesztést segítő eszköztárakat, amelyek megkönnyítik a szerzőnek, hogy külső, objektív szemmel tekinthessen saját szövegére, s jobban koncentrálhasson a fogalmazásra.*

Egy műszaki dokumentum írásos formába öntésének folyamatát hét szakaszra lehet osztani. Az egyes szakaszokhoz hozzárendelhetők a megfelelő írássegítő programok:

Írásszakasz	Segédlet
1. Kommunikációs követelmények	Vázlatszerkesztők és ösztönzők
2. Vázlat nagy vonalakban	
3. Részletes vázlat	Szövegszerkesztők
4. Írásba foglalás	
5. Felülvizsgálás	Helyesírás-, stílus- és nyelvtanellenőrök
6. Kibocsátás	
7. Átalakítás	Logikai analízátorok és szövegszerkesztők

Az 1. szakaszban az írásmű célját és várható olvasótáborát, a 2. szakaszban az információ kommunikálásának stratégiáját kell meghatározni. E két szakaszban nyújthat segítséget a kezdeti nehézségek áthidalásához a vázlatszerkesztő és ösztönző számítógépprogram. A tények, érvek, témák a 3. szakaszban öltönek testet, majd ezek logikus elrendezésére a 4. szakaszban kerül sor. E két szakaszban jut szerephez a szövegszerkesztő. Ezután következhet a felülvizsgálási ciklus (az 5. szakasz), amikor a szerző a szerkesztő kritikus szemével pillant a szövegére; itt az elektronikus helyesírás-, stílus- és nyelvtanellenőrök programok nyújthatnak segítséget. A 6. szakasz már a kiadói rendszerek területéhez tartozik, ezért ezzel most nem foglalkozunk. A 7. szakaszban, az

* Tekintettel arra, hogy a szóban forgó segédletek, programok elnevezései új keletűek, lényegüket megkíséréljük értelemeszerű fordítással kifejezni. Az alábbi elektronikus programokról van szó a közleményben: vázlatszerkesztők (outliners); ösztönzők (prompters); szövegszerkesztők (word processors); helyesírás-, stílus- és nyelvtanellenőrök (spelling, style and grammar checkers); logikai analízátorok (logic analyzers). — A ref.

átalakításnál, módosításnál a logikai analízátorok könnyítik meg a munkát, ha nem maga a szerző végzi el, a változtatásokat pedig a szövegszerkesztőkkel lehet végrehajtani.

Az elektronikus segédletek képessé teszik az író arra, hogy külső szemmel láthassa szövegét, könnyen javíthasson, módosíthasson rajta; a legtöbb segítséget azonban a szöveg megszületéséhez, az írásba foglalás fázisához adják.

Írástervezés

A szövegszerkesztők lehetőségeit jelentősen kibővítik a szerzők jegyzeteinek rendezéséhez tervezett programok. Ilyenek a vázlat-szerkesztők, amelyek megkönnyítik a nagyvonalú és részletes vázlatok elkészítését, és segítik a szerzőt abban, hogy felesleges szellemi megterhelés nélkül közben tartsa írásműve szerkezetét, s nagy mennyiségű információt kezeljen. Vázlat-szerkesztők mikroszámítógépes rendszerekhez akár szövegszerkesztők részeként (pl. Microsoft Word, Microsoft Corporation, Redmond, Wash.), akár önálló programként (pl. ThinkTank 512, Calif.) szerezhetők be.

Kezdő íróknál szinte törvényszerű, de gyakorlott szerzőknek is gyakran nehézséget okoz az írás. E perióduson kívánják segíteni a kezdőt az ún. *ösztönző* programok. Olyan oktató-nevelő rendszerrel van szó (pl. Writing Aid and Author's Helper = WANDAH; írás- és írósegítő), amely kérdéseket tesz fel a szerzőnek a célokkal és a szövegekkel kapcsolatban, hogy a megkérdezett ezáltal ösztönzést, "súgást" kapjon írása folytatásához. Így az írás folyamata mindinkább párbeszéddé alakul, s ebben a program "játssza" a hallgató/olvasó szerepét úgy, hogy következetesen felteszi a téma kívánta kérdéseket. Ezek helyes megválaszolásával egyidejűleg fokozatosan megszilárdul a szerző önbizalma, eloszlik a kezdeti stressz.

Mind ez ideig elég kevés az adat az ösztönző programok hatékonyságáról. Annyit mégis meg lehetett állapítani, hogy a diákok szeretik a program "játékos" lehetőségeit, még ha nem mutatható is ki az írás minőségének javulása. Van, aki megkérdőjelezi, hogy a szöveg tartalmi összefüggéseinek ilyen kész tálalása ösztönzi-e valójában a diákok alkotókészségét. Viszont műszaki szövegek összeállításához, rutin jellegű feladatok megoldásához hasznosak lehetnek ezek a programok.

Írásba foglalás

Allig egy évtizede, hogy a szerzők megszabadultak a papírra fogalmazás nyűgétől. Ha gyorsabban tudnak gépelni, mint kézzel írni, a gépbe írás elősegíti a gondolatok simább folyását. Napjaink elektronikus hibafeltáró eszközei felmentik a szerzőt egyebek között a helyesírással való törődés alól, mert ennek ellenőrzése a fogalmazás után is elvégezhető.

A szövegszerkesztők a legismertebb írássegítők, és az általuk kínált lehetőségek (pl. a dokumentum automatikus tárolása és újramásolása) bátorítógak

hatnak a megfogalmazásra, a szövegmódosításokra. Felmérések szerint a megkérdezett szakírók 64%-a használja a szövegszerkesztőket, s 80%-uk szerint ezek meggyorsítják a munkájukat. A pozitív vélemények mellett az ellenvélemények sem elhanyagolhatók. Ezek szerint a hátrányok:

- ▶ a képernyőn megjelenített szöveg nehezebben olvasható, s ez 25–30%-kal csökkenti az olvasási sebességet;
- ▶ a képernyő-"oldalon" kevesebb fér el, mint a papíron;
- ▶ a képernyőhöz kötöttség – tetéve a vezetés részéről érezhető elvárással a nagyobb produktivitás iránt – feszélyezi és fárasztja a szerzőt.

A felmérés azt is megállapította, hogy a használók zöme nincs kellően kioktatva a billentyűzet használatára és az utasítások alkalmazására. A kellő rutin megszerzéséhez legalább 20 óra gyakorlatra volna szükség. A programok azonban mindazoknak komoly segítséget nyújtanak, akik még nem képesek "kivülről" látni írásukat, de azt is látni kell, hogy a szövegszerkesztő bár rendelkezik a szöveg módosításához szükséges technikai lehetőségekkel, igen kevés útmutatást tud adni ahhoz, hogy mit is kellene módosítani.

Felülvizsgálás

A kész szövegben előforduló valamennyi helyesírási és sajtóhibát a korrektúra során nem mindig sikerül észrevenni. Érdemes tehát rábízni a *helyesírás-vizsgáló* programra a korrektúrázásnak ezt az aprólékos feladatát, azaz a betűcserék, betűkihagyások, helytelen rövidítések és nagybetűk, hibásan írt szavak, helyesírási tévedések stb. felderítését.

A helyesírás-vizsgálók a legváltozatosabb szókészletek hiteles listáját tartalmazhatják (pl. a köznyelvi angolság szavait, a vállalati betűszók gyűjteményét). Ha a kézirat szava nem található egyik listán sem, ezt jelzi a program, sőt a kérdéses szó helyett alternatív megoldást is ajánlhat. Persze ezeknek a programoknak is vannak korlátai, hiszen legtöbbjük csak az érvényes (általánosan elfogadott) szavak jegyzékét foglalja magában.

A helyesírás-vizsgálók önálló programként vagy valamely szövegszerkesztő rendszer integráns részeként működnek. Az előbbire példa a *Hayden Speller* program (Apple Macintoshra és az IBM PC-re); az utóbbira példa a *Leading Edge Processor*, amelynek beépített helyesírási programja van. Ezekon kívül beszerezhetők még olyan független és integrált helyesírás-vizsgálók, amelyek elektronikus tezauszuszt is kínálnak.

Egy becslés szerint egy egyszerű helyesírás-vizsgáló, amely 60 000 szavas listát tartalmaz, a gépelési hibák 0,5–16%-át képes kiszűrni; jobb teljesítményhez ugyanis a mondatok szemantikai elemzésére is szükség volna.

A helyesírás-vizsgálókhöz hasonlóan az elektronikus *nyelvtan- és stílusvizsgálók* is speciális szavak, kifejezések listáin és gyakoriságszámláláson

alapulnak. Ezeknek a szövegelemző programoknak az a rendeltetésük, hogy az írókat esetleges nyelvtani és stílusbeli bizonytalanságaikon átsegítsék. Ezek között a számítógépekhez beszerezhető programok között találunk olyant is, amely a listájában tárolt mondatok alapján képes kiszűrni a vizsgálandó írásműből az argó szavait és a nyelvi közhelyeket. A csak nagy számítógépbe táplálható programok, az ún. természetes nyelvi analízátorok (Natural Language Analyzers) a mondatok beható nyelvtani elemzésére vállalkoznak, a beszéd részeit szófajokra bontva vizsgálják, sőt kétértelműség esetén a szövegkörnyezet értelmi összefüggéseit is figyelembe képesek venni. (Ilyen pl. az IBM által kifejlesztett *Epistle* program.)

A felsorolt nyelvtan- és stílusvizsgálók használata egyszerű, ugyanis általában elég bebillentyűzni a vizsgálóprogram nevét és az analizálandó szöveget ahhoz, hogy a képernyőn megjelenjen a kívánt elemzés. Az analízátorokat tehát szívesen alkalmazzák, hiszen a szerzőnek egyfelől biztonságot nyújt – levéve válláról az időrabló szövegátnévezést –, másfelől sokkal szívesebben fogadható el nyelvtani tanács egy "objektív" számítógépes programtól, mint egy élő szerkesztőtől. A legtöbb programtól mélyebb elemzés nem várható, de az igen, hogy kiszűrje a kéziratokból a feleslegesen használt szenvedő mondat szerkezeteket, az elvont és nehézkes nyelvi fordulatokat stb., egyszóval a szerzőt az írásszabályok gondosabb betartására, művének tárgyilagosabb szemlélésére sarkallja.

Átalakítás

Egy írásmű szerzője arra is objektív választ keresne, hogy írásában mindvégig következetes volt-e, vajon az olvasók tudják-e követni mondani-valójának logikai felépítését, magyarul: a kézírata megérthető-e.

Sajnos, ilyen szinten ma még nem képesek a számítógépek a szövegek elemzésére. Az elemzés ilyen mélységéhez az egyes tudásterületek speciális információira, mesterséges intelligenciára, az írás szemantikai mérlegelésére stb. volna szükség. Ezért egyelőre az írásművek végső finomításához a szerkesztő "emberi" segítségével nélkülözhetetlen.

Az írás logikai menetének elemzésére mégis kifejlesztettek szerény programokat. Ezek egyike az ún. ORG program, amely a kéziratból kivieszi az alcímeket és az egyes bekezdések első és utolsó mondatát. Az így redukált írásváz segítségével az egymás utáni szakaszok folyamatossága ellenőrizhető.

Nincs még elég tapasztalat arról, hogy a *logikai analízátorok* milyen befolyást gyakorolnak az írás minőségére. Úgy tűnik, még sok kihasználatlan lehetőség rejlik bennük. Bizonyára gyümölcsözően alkalmazhatnák őket régebbi dokumentumok ismételt naprakésszé tételéhez (pl. valamely termék vagy eljárás módosulásához igazodó leírások elkészítése); a program a dokumentum szerkezeti-tartalmi felépítésének bemutatása révén lehetővé teszi a gyors módosítást.

A műszaki szakírók nagy része számítógépes segédeszközöket használ a szövegek előállítására. A felmérések – furcsamód – kevésbé pozitív képet adnak e segédletek hasznáról az írás produktivására vonatkozóan. Kérdéses azonban, hogy a szerzők használnák-e ilyen mértékben e programokat, ha nem éreznék hasznukat.

/KRULL, R. – HURFORD, J. M.: Can computers increase writing productivity? = *Technical Communication*, 34. köt. 4. sz. 1987. p. 243–249./

(Zoltán Imre)

AZ OCLC megvásárolta a Forest Press kiadót

Az OCLC megvásárolta a Lake Placid Education Foundation-tól a *Dewey Decimal Classification* (Dewey Tizedes Osztályozás = DDC) szerzői jogát és kiadvállalatát, a *Forest Press*-t. Folytatódik a DDC revíziója és kötetformában való megjelentetése, de az OCLC megvizsgálja, hogy van-e lehetőség a rendszer elektronikus verziójának közzétételére is.

A DDC-t az OCLC hálózathoz tartozó számos közművelődési, felsőoktatási és szakkönyvtár alkalmazza. Különösen alkalmas eszköz a számítógépesített vissza-

kereső rendszerek számára; a Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress, USA) osztályozási rendszerével együtt a korszerű és hatékony osztott katalogizálás szellemi alapja.

A DDC a legelterjedtebb osztályozási rendszer a világon: 135 országban kb. 200 000 könyvtár használja angol vagy valamelyik idegen nyelvű kiadását a 30 közül.

/Advanced Technology Libraries, 17. köt. 9. sz. 1988. p. 6./

(Papp István)